

Ulus Hizmetinde Jeoloji

İ. E. ALTINLI *Istanbul Üniversitesi Fen Fakültesi, İstanbul*

Giriş

Eski uygarlıklar yeri, yeryüzünü ve dolayısıyla araziye ve toprağı kutsal saymışlardır. Yeniçağ'da topluluklar gereksinmelerini (mineral, yakıt, su, yerleşme, vb.) yerin üzerinden, üstünden ve altından sağlamışlardır. Artan nüfusla oranlı yararlanmada, doğa zenginliklerin sınırlılığı farkedileliberi, bilimsel temellere yaslı planlamaya bağlanma vardır. Araziden yararlanma, geniş anlamda, bir ulusal tutum ve politikayı gerektirmiştir. Ayrıca, deprem, su baskını, yer kayması, çığ, kasırga, vb. zararlarının azaltılması ve hatta önceden kestirilmesi, ortamdaki doğal sistemlerin öğrenilmesiyle olanaklıdır. Ulusal tutumda, mühendis, teknikçi, plançı, idareci, politikacı arasında bağdaşık haberleşmede en büyük sorumluluk yer bilimciye düşmüştür. Bu yolda örgütlenme "Jeoloji Ölçme İdaresi" veya "Jeoloji Hizmeti İdaresi" aracılığı ile evrinmiştir. Arı yer bilim, uygulamalı, özel amaçlı, çeşitli ve örgütlü bir niteliğe temel oluşturmuştur. Uygulamada, kalitatiften kantitatif evreye geçilmiştir. Netekim günümüzde ölçme, bir yolboyundaki kayaların sistemli kaydı olmaktan ileriye "çok yönlü

araştırma" olmuştur. Türkiye'nin Jeoloji Ölçme Dairesi, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüdür. Kurulduğu 1935 ten beri disiplinleri ve uğraş alanları artırmış, Üniversitelerin devamında "yurt hizmetinde önder örgüt" haliyle yararlı olmuştur. Metodolojisi, arama ve planlama, bilim, mühendislik, ekonomi, vb. bulgularıyla araştırmalara dayandırılmıştır. Hükümet tutumu ile politikası, bunlara göre ayarlanma durumunda kalmıştır. Böylece, politika geçicilikten çıkmış, planlamaya sürekliliğe, bilim çağının zorladığı sistemliliğe bürünmüştür.

Bilim ve Uygulama

Eflatun, vb'lerinin felsefe ile bilimi, gözlem, deneme ve pratikten ayrı tutmaları yüzünden arı bilim ile uygulaması arasında açılan boşluk, günümüzde bile tümüyle kapanmış değildir. Bu geleneksel tutum, insanlığın yararına olmamıştır. Örg MTA'nın Ankara'da "duman sisi" giderilmesine yönelik dumansız yakıt araştırması, depremin önceden haberlenmesi, vb de bilim, teknik ve teknoloji arasında bir si-

nir aranmaz ve aranmamalıdır. Uzmanlıklar arası işbirliğine dayanır "takım çalışması" yerleşmiş; geleneksel "Monografi" nin yerini "Yapırlık İrdelemesi" almıştır. Hepsinin bir merkezden sevk ve idaresinde "olurluk" gözetilmektedir. Uzmanlar kendi çalışma veya deney odasına çekilmiş değildirdir de, toplu uygulama çalışmasının birer üyesi olmuşlardır. Olasılı geçimsizliğin ve değişikliğin yerini, karşılıklı saygı almıştır. Toplu sonuçta bireylerin katkıları "çekememezlik nedeni" olmaktan çıkmıştır. Böylece, tutum ve politikada hedef yalnız erişilecek sonuç olmuştur. Dolayısıyla "tek yönlü" değil de "çok yönlü" bilimci kuşağı belirmiştir. Başarılanlar, gazete, televizyon, özel yayın, vb ile bütün halka duyurulmakta ve desteği sağlanmaktadır.

Artan bütçelerle başarılı gidişlere yönelme vardır. Hükümet kamu ve özel girişim, işbirliğine etkin katılmıştır.

Devlet Denetimi

Günümüzde idare ve politika geleceğe yönelik doğru yargılamalarla uygulamalar

için bilim kurullarından, jeoloji hizmetiyle yükümlü dairelerden (MTA, TPAO, DSİ, EİEİ, EKİ, vb), tarım ve endüstri kesiminden özel öneriler ummakta; arada özel, amaçlı araştırmalar önermekte, yurt kalkınmasını sağlayacak bütçeyi hazırlamada ve denetlemede sürekli gelişim ve değişim geçirmektedir. Bu arada Jeoloji Ölçme İdaresi, hem içinde ve dışında olmak üzere, hem de iş bölümü ile uzmanlarını arttırmakta, çalışmalarını projelerle sürdürmektedir. Günümüzde, ulusal ve uluslararası örgütlerle karşılıklı yardımlaşma zorunlu olmuştur. Bunların en başında yetkin elemanlarını edindiği üniversitelerle karşılıklı işbirliği gelir. Araştırma, aranan, değerlendirme ve yararlanma, tek bir zincirin baklaları olmuştur. Başarılı örneklerin benimsenmesiyle "tek bir dünya" ya gidilmektedir. Uzun süreye bağlı sonuçlar, kısıllarından yeğ tutulmaktadır. "Bütünlenmiş bilgi" çok yönlü bilimci yetiştirilmesini gerektirmiştir.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

MTA, kökten bir uygulama kuruluşudur. Yurdumuzda, "Ulusal Bilim Komitesi" sayısını arttırmak fakat bunları derleyecek bir "Türkiye Bilim Akademi" henüz gözetilmemektedir. MTA kamu hizmeti görür. Yurdun gereksinimleri oranında, bir zamanlar kendi kuruluşunda bulundurduğu disiplinlerle, örg TPAO, DSİ, EKİ, vb özel kuruluşlarla her yönden beslenmekte ve desteklenmektedir. Akılcı ve verimli bir iş ve güç birliği yerleşmesi ve sürdürülmesi temeldir. Bu yolda Türkiye Jeoloji Kurumu, çok yararlı bir aracılığa yönelebilir ve hedefleri arasına bu işlevi katabilir.

Hükümetin tutumu ve politikası, doğa ve insan potansiyeline bağlıdır. MTA'nın yerbilimleri çerçevesindeki sorumluluğu, hükümete doğru bilgi sağlamak ve başarıya kavuşturacak öğütleri vermektir. Hükümetin görevi, özel girişimlere gerekli gözetimi devlet kurumları aracılığı ile denetmek, ve onlara başarı yolunda yardımlarda bulunmaktır.

Vaktiyle gözleme yaslı yargılama yararlı sonucavarıma elverişli olmuşsa da; artan nüfus, planlı kalkınma, yüksek yaşam standardı, vb akılcı yoldan ve takım çalışmasıyla dev projeleri arazide, laboratuvarıda, vb kişiden çok topluluk yararına geliştirmektedir. Örg yerbilimlerinde birikmiş 2 milyar yayına her yıl 100.000 bildiri katıldığı yönle, jeoloji kaynaklarının sayısı her 6-7 yılda bir kat artmaktadır. Hiç kimseden hepsinden haberli olamaz. Öğrenci

kompüteri üniversitede öğrenmeli ve bu yöndeki araştırmaları, özel yayınları, dergileri izlemelidir. Bu yolda MTA, rapor, yayın, tahlil, ölçüm, vb lerini indisleyerek başardıklarını ilgilenenlerin yararına sunmalıdır. Bu, bir "Türkiye Yerbilimleri Verileri Merkezi"nin gerçekleştirilmesini gerektirir. Değişik yerbilimleri idareleri arasında koordinasyon buna bağlıdır. Kişi, takım, örgüt, özel girişim ve devlet kesiminin, tutum, karar, politika, vb bu verilere ve bunların tahliline dayanmalıdır. Yerüstü ve yeraltı zenginlikleri, araziden yararlanma, doğayı ve ortamı koruma, Jeoloji tehlikelerini haberleme ve zararlarını azaltma, askerlik jeolojisi, bayındırlık ve kent jeolojisi, uzay araştırmaları, programlı yurt kalkınması, kantitatif nitelikli ve kesinlikli yerbilimleriyle uğraşan kurumların bileşik çabalarıyla olanaklığa kavuşacaktır. Yararlanma, doğru anlamaya dayanır. Bunu da endüstrideki örgütü gerçekleştirmiş kamu kuruluşları sağlar. Günümüzde, başka hiçbir şey madenler kadar araziye değer kazandırmış değildir. Bugün maden arama 300 m nin altına inen sondalamalarla ve istatistik yöntemlerle yürütülmektedir. Petrol için de gidish benzerlidir.

MTA ve TBTK

Bunlardan ilki bir uygulama, ikincisi bir araştırma kurumudur. MTA, bir devlet kurumu olarak hükümet programına ve bütçesine bağlıdır; fakat bunları etkileyecek gücü de vardır. MTA, aldığı bütçe karşılığında, hükümetin belli bir sürede istediğini yerine getirmekle yükümlüdür. Araştırma bağımsız ve evrensel fakat uygulama bağımlı ve yerseldir. Böylece çok sayıda ve çeşitli uzmanlıktaki kişilerin takım çalışmaları uzun sürelidir. Her ikisinin sevk ve idaresi, daha kökten değişiklidir. Ancak birinden öbürüne aktarma işbirliği, vb doğal ve olağandır. Böyle olunca örg TBTK "Marmara Araştırma Merkezi"nde "Yerbilimleri Ünitesi" veya "Yer ve Uzay Bilimleri Ünitesi" bulunması elbette ki zorunludur. Bunca öneri, komisyon toplantısı, vb nin müsbet kararlarına karşın, hiçbiri özür olarak kabul edilemeyecek nedenlerle bunun gerçekleşmemiş bulunması çok yazık olmuştur. TBTK in bunu en erken bir tarihte ele almasıyla, yurtda yerbilimlerinin evrimine hız verecektir.

MTA ile TBTK a bağlı Yerbilimleri Araştırma Ünitesi benzer veya özdeş komisyonlu değildir. Bu ünite için bütçe yetersizliği, yer darlığı, vb de bahis konusu olamaz. MTA yı, yakınlıkları nedeniyle,

Ankara, Ortadoğu, ve Hacettepe Üniversiteleri nasıl besliyorlarsa, köklü geleneği olan fakat kenarda kalmış bulunan İstanbul, İstanbul Teknik ve Boğaziçi Üniversiteleri bu üniteyi o denli güçlendireceklerdir. Üniversitelerin yer ve bütçe darlıkları ve şimdi de öğrenci çokluğu dolayısıyla girişemedikleri araştırmaları, sağlıklılık ve denemeli birçok öğretim üyesi, üstün öğrencileriyle birlikte, başka ülkelerin üstünlükler gösteren benzer kuruluşları aşamasında bilimsel varlık göstereceği kesindir. Buncan en çok yararlanacak yine MTA dır; zira içerisindeki "Bilimsel Kurul", yerini bulmadığı yönle, yukarıdaki açıklamalar yönünde başarılı olmamıştır. Ancak bu önerilen yolda yurda yerbilimlerinde "yabancı araştırmacı ithali" son bulacaktır; zira Yerbilimleri Araştırma Ünitesi'nde temel ve uygulamalı proje araştırmaları yapacak kimseler ve takımlar, danışacaklar ve yardımlaşacakları kimselerle sorunlarını çözümlere kavuşturacaklardır.

Sözü edilen bilimsel çözümlerin gerçekleşmesi yolunda MTA'nın, bir zamanlar önerildiği gibi 2 ye bölünmesine gerek yoktur ve bu, hiç de yurt yararına olmayacaktır. MTA pratik etkinliğini, tıpkı Karayolları, DSİ, vb gibi "Bölgeler" e ayırma (E Anadolu, Orta A, W A, Trakya, N Anadolu, S Anadolu ve SE A) ile; teorik etkinliğini de "Marmara Yerbilimleri Ünitesi" ile üstün düzeyde sürdürebilecektir. Zira "Baş Jeolog" sorumluluğunda bırakılacak bölgelerde, bölgenin pratik ve teorik sorunlarını belirlenmesi, iş bölümü, arazinin ilgiye problemleriyle tanıtılması ve zaman zaman denetlenmesi, yazım ve çizimlerin Baş Jeolog onayından sonra temize çekilmesi, yayımlanması, vb eşit sorunların başka başka kimselerce değişik yollardan ele alınmasından türeyen verimsizliği giderecek biricik yoldur. Gerektiğinde TBTK in özgürleymeyeceği ödeneği, MTA belli projelerinin yürütülmesi karşılığı bütçe ile sağlayabilir ve hatta bununla yükümlüdür. Böylece MTA eskimeksizin, yıpranmaksızın ve hatta gençleşerek kamu hizmetini gereğince ve yeterince sürdürecektir. MTA'nın üstün kaliteye üniversiteler ve Marmara Yerbilimleri Ünitesi yardımlaşmasıyla erişeceği kuşku götürmez; kolaydır; hemen gerçekleştirilebilir; kısa sürede karşılığını verecektir. Böylece tek merkezlikten çok merkezcilğe geçilecek ve Türkiye "gelişmekte olan ülke" damgasından çabucak sıyrılacaktır. Yerbilimleri Araştırma Dairesi, Ulusal Yerbilimleri Araştırmaları Kurumu, Yerbilimleri Bakanlığı, vb gibi saçılmalardan kaçınılacaktır.